Rapport

ARKEOLOGISK SLUTUNDERSÖKNING

Medle 2:31
En förmodad fångstgrop

Skellefteå socken och kommun
Västerbottens län

Olof Östlund
Skellefteå museum
2002-10-23

Arkeologisk slutundersökning

Västerbottens län
Skellefteå socken och kommun
Medle 2:31

En förmodad fångstgrop

Inledning

Skellefteå museum utförde under perioden 2002-06-10 t.o.m. 2002-06-20 en arkeologisk slutundersökning av en förmodad fångstgrop på fastigheten Medle 2:31. Under samma tid gjordes också en förundersökning av två tidigare oregistrerade skärvstensförekomster på fastigheterna Medle 2:12 och Medle 2:31, fornlämningar som inte ingår i den här slutundersökningsrapporten.

Den grop som beskrivs i den här rapporten upptäcktes hösten 2001 vid inventering inför nedan nämnda ledningsdragning, och var inte registrerad sedan tidigare. Slutundersökningen föranleddes av att en ny huvudvattenledning ska dras från den nya vattentäkten i Kniken till vattenverket Abborren i Skellefteå. Enligt lagen om kulturminnen m.m. (KML 2 kap 12-13§) måste en arkeologisk undersökning genomföras innan fornlämningar får borttagas. Undersökningen utfördes av arkeologerna Olof Östlund (undersökningsledare) och Marika Eserstam.

Syfte och målsättning

Syftet med undersökningen var att fastställa utsträckningen på anläggningen, och avgöra om det fanns rester av konstruktioner. Anläggningen skulle också dateras under förutsättning att daterbart material påträffades. Vidare skulle en kontroll av fyndspridning göras över undersökningsområdet, och om möjligt en datering av fynden. Slutligen fanns också vid undersökningen en målsättning att ta reda på om området utnyttjats flera tidsperioder, och i så fall vilka.

Naturlandskapets topografi (Miljöbeskrivning)

Området där den förmodade fångstgropen (fornlämning nr 2 från inventeringen) och den östliga skärvstensförekomsten (fornlämning nr 1) ligger, är sandmark bestående av gammalt älvssediment från Skellefteälven. Skellefteälven ligger idag 400 m söderut. Gropen och skärvstensförekomsten ligger mellan två strandvallar på en liten ås omgiven av lägre markpartier i öster och väster. Gropen ligger i markytan ca 63,30 – 63,45 m.ö.h. Skärvstenskoncentrationens lägsta del i väster ligger 63 m.ö.h, vilket också är åsens lägsta del innan branten ned mot det lägre markpartiet tar vid. Den högsta delen av åsen i undersökningsområdet ligger i öster 64 m.ö.h intill branten ned mot det lägre markpartiet.

Ytorna som undersökts ligger alldeles intill järnvägen. Markytan är sönderkörd av motocrossmotorcyklar och hästtrafik. Den ca tolv meter breda skogfria ytan intill järnvägen är

som ett resultat av detta helt utan vegetation. Sanden ligger alltså bar. Skogsmarken intill består av torr tallskog, med renlav och ris som markvegetation.

Historik och fornlämningsmiljö

Sandområdena kring Medle har sedan tidigare flera kända fornlämningar. De som ligger närmast den undersökta förmodade fångstgropen är följande: Den som i fornminnesregistret för Skellefteå socken är registrerad som RAÄ 98 är ett fångstgropsystem som ligger drygt 1 km österut, alldeles vid älven. RAÄ 97 är också ett fångstgropssystem som ligger 2 km mot nordnordost. De närmaste registrerade boplatserna, RAÄ 160 och 161, är två stenåldersboplatser som ligger 1 km västerut. Det finns dessutom en boplats (med grönskiffer, ben och kvarts) markerad på en av Skellefteå museums kartor vid RAÄ 98 som ännu inte registrerats i fornminnesregistret.

En stenåldersboplats (RAÄ 335) i trakterna av Medle (Slind) undersöktes 1997 av Skellefteå museum. Den ligger ca 2 km västsydväst om det nu aktuella undersökningsområdet. Slindboplatsen visade sig vara från tidig/mellanneolitisk tid, höjden var omkring 70 m.ö.h. vilket motsvarar 3800 f.Kr. Fyndmaterialet bestod i huvudsak av kvarts från redskapstillverkningen, men även en del skiffer. Där fanns också ben från bland annat säl. Förutom sälbenen fanns också sänkstenar, vilket tyder på att boplatsen var en kustboplats.

Metod

Ett koordinatnät upprättades över den förmodade fångstgropen (fornlämning nr 2) och skärvstensförekomsten (fornlämning nr1). Nätet lades fritt liggande i rikets nät med x-värdena ökande mot norr och y-värdena ökande mot öster.

Fixpunkten (kallad A-fix) fick koordinaterna x200/y400. Fixpunkten som senare mättes in i ekonomiska kartans koordinatsystem bestod av ett järnrör ingjutet i en cementklump, troligen någonting som hör till järnvägen.

Till att börja med markerades ett nät med meterrutor ut i den norra halvan av gropen. Inmätta rutor namngavs med koordinaten i rutans sydvästra hörn. Meterrutorna utgjorde början på ett schakt, 2 x 7 meter stort. Schaktet syftade till att frilägga en profil för att visa anläggningens tvärsnitt. Rutorna handgrävdes till en början med skärslev i stick om 5 cm. Eftersom gropen låg mitt i skärvstensförekomsten, skulle placeringen av vallarna ge en fingervisning om vad som var äldre, gropen eller skärvstensförekomsten. Fanns inga brända ben och skärvsten på vallarna, men istället under, betyder det att gropen grävts senare än den boplats som skärvstensförekomsten och benen indikerar. När sedan vallarnas placering i förhållande till skärvsten och ben stod klar, grävdes resten av profilen fram med spade.

Vid skärslevsgrävningen användes 2 mm såll för att sikta sanden. När resten av schaktet grävdes användes såll bara i början, eftersom fynden upphörde när man kommit ned en bit under vallen, och inga fynd påträffades i gropens fyllning.

Undersökningen dokumenterades med hjälp av kameror, en med svartvit film, en med diapositiv film. Dessutom upprättades en planritning över området och anläggningen, och planritningar över de grävda meterrutorna i anläggningen i dn 1 (Dokumentationsnivå 1 =

– 5 cm djup under dagens markyta) och dn 2 (-10 cm)

Resultat

Fornlämning nr 2: Förmodad fångstgrop.

Gropen bedömdes vid inventeringen den 23 oktober 2001, vara 2 m i diameter med en meterbred vall runt omkring. Vallen var 0,1-0,2 m hög. Den betecknades som ”fångstgrop (?)”. Vid ett kort besök i början av maj 2002 visade Lage Johansson undertecknad runt på platsen. Eftersom gropen såg litet större ut än en normal fångstgrop justerades bedömningen till att det kanske var någon form av boplatsgrop. Jordsonden gick vid det tillfället inte få ner i marken i gropens botten, vilket vi trodde berodde på tjäle. Provstick i vallen visade att ett blekjordslager (ursprunglig markyta) fanns under vallen, men ingen tydlig blekjord på vallens yta.

Vid undersökningen framgick det redan vid inmätningen att gropen var mycket större än den första bedömningen. Gropen är ungefär dubbelt så bred som normala fångstgropar, nästan 4 m i diameter. Vallen kring den 4 m stora gropen är 2 – 3 m bred. Samtidigt är den flack på och inte djupare än en normal fångstgrop på ytan. Proportionerna stämde inte.

Dessutom var vallen mycket lösare än omkringliggande mark, en skillnad som inte borde kännas om anläggningen är, låt oss säga minst några hundra år gammal. Det uppkastade materialet som bildar vall hade inte utbildat något blekjordsskikt, men det trodde vi till en början kanske hade att göra med att det helt enkelt förstörts av hästar motorcyklar och järnvägens påverkan (arsenikdamm från malmvagnar som hämmat växtligheten). Vad som var anmärkningsvärt var att blekjord inte ens bildats i botten av gropen, där vattenavrinningen från regn verkligen borde leda till urlakning.

När vi grävt ned till 0,10 m djup utan att hitta några fynd mer än ruttna plankbitar och metallskrot i mitten av gropen, beslöt vi att med spadar och med såll på kanten intill schaktet ta ner rutorna litet snabbare tills vi var säkra på att där var tomt på fynd. Vallen visade sig vara 0,15- 0,20 m djup, och när vi bröt igenom den ursprungliga markytan började också brända ben och skärvsten dyka upp. Gropen är grävd genom kulturlagret som hör till skärvstensförekomsten (den ursprungliga boplatsen), och är alltså yngre. Det anmärkningsvärda är dock att det fortfarande fanns kvar torvrester ovanpå blekjordslagret i den ursprungliga markytan, vilket visar att vallen inte är speciellt gammal med arkeologiska mått mätt.

När schaktet grävts ned till gropens botten visade det sig att allt material i vallen är uppskottat i sen tid, och saknar blekjordsbildning. Den gamla markytan syntes tydligt med en tunn lins av torv ovanpå blekjorden, och det gjorde även de ställen där den gamla markytan blivit avklippt när man grävt gropen. Gropen i sig var fylld med omrörda markytor, gamla torvskikt och blekjordslager och rostjordslager om vartannat, och utan stratigrafisk skiktning. Gropen flankeras av en delvis rutten trästolpe vid vallens innerkant, (elstolpe, eller annan stolpe för järnvägen?), vars översta del framkom redan vid skärslevsgrävningen. Gropens tvärsnitt kunde efter schaktgrävningen ses tydligt i profilen. Den var 1,4 meter djup ned till botten och 4 m bred. Alldeles för stor för att vara en fångstgrop eller boplatsgrop, och alldeles för djup för att vara t.ex. en boplatsvall/hyddbotten.

Tolkning och slutsatser

Man har i sen tid grävt en grop igenom den ursprungliga markytan och skickat upp sanden kring gropen. En del av det uppkastade materialet har blivit kvar när man sedan fyllt igen gropen och på så sätt bildat vallen.

Den lösa sanden i vallen, avsaknaden av blekjordsbildning, (även ovanpå den del av vallen i öster där ett tunt vegetationsskikt finns kvar), torvresterna på den gamla markytan under vallen, stolpen, samt den starkt omrörda fyllningen med torvrester; allt detta visar att detta inte är en fornlämning i arkeologiskt hänseende. Gropen är inte grävd de senaste 70 åren, (enligt markägaren har den funnits där sedan han var barn), men den är definitivt inte äldre än ca 200 år, för då hade åtminstone torvskiktet under vallen försvunnit, och troligen även stolpen. Det troligaste är att gropen har någonting med järnvägen att göra.

Sammanfattning

Med anledning av att tekniska kontoret planerat att gräva ner en vattenledning över fastigheten Medle 2:31 i Skellefteå kommun och socken, utförde Skellefteå museum en förundersökning av en förmodad fångstgrop eller boplatsgrop. Gropen visade sig vara sentida, förmodligen inte äldre än 200 år, och därmed inte en fornlämning i vanlig mening.

Utvärdering

När området som skulle komma att beröras av vattenledningen avsöktes efter fornlämningar upptäcktes två skärvstensförekomster med ben. I den ena av skärvstensförekomsterna fanns en grop med omkringliggande vall. Eftersom den då, vid inventeringen, bedömdes vara en fångstgrop eller möjligen en boplatsgrop, tog länsstyrelsen ett beslut om att gropen skulle slutundersökas innan en vattenledning kunde grävas ned.

Hur skulle man snabbare ha upptäckt att detta inte var en fornlämning? Sondningen i vallen i maj 2002 gjordes när tjäle fortfarande kunde befaras vara kvar i marken. Den djupfrysta marken i mitten av gropen kan i efterhand också ha varit de delvis ruttna plankstumpar som vi senare stötte på när vi grävde. Att marken kändes olika på olika ställen kunde förklaras med fläckvis tjäle.

Ren och skär otur var det att vi, när vi stack i vallen, inte träffade av en enda av de ursprungliga markytor där torv fortfarande fanns kvar. Torven täckte inte hela blekjordsskiktet, och vi lyckades alltså sticka sonden mellan torvfläckarna. Frågan är bara hur mycket mer vi hade behövt sticka med jordsonden för att hitta en torvfläck?

I framtiden bör en undersökning av en sådan här grop påbörjas med en rask djupgrävning av en eller två meterrutor i vallen, tills man är säker på att man har kommit förbi ursprunglig markyta. Om allting fortfarande tyder på att gropen är en fornlämning när dessa två rutor grävts, kan man överväga en slutundersökning. Förundersökningen är till för att avgöra fornlämningens utbredning, den ska vara vägledande inför slutundersökningen. En förundersökning ger också svar på om det är någon mening att gå vidare med en slutundersökning, och hur mycket en sådan kommer att kosta. I det här fallet skulle man ännu

hellre gjort provrutor redan vid utredningsfasen, d.v.s. vid inventeringen, med länsstyrelsens godkännande. När detta är gjort kan man överväga om en slutundersökning måste till för att fornminneslagen ska upprätthållas.

SKELLEFTEÅ MUSEUM
2002-10-23

Olof Östlund
Arkeolog och ansvarig undersökningsledare.

Tekniska uppgifter

Län:	Västerbotten
Socken:	Skellefteå
Kommun:	Skellefteå
RAÄ-nr	---
Ek. karta	22K 8j
Länsstyrelsens beslut:	220-7899-2002
Uppdragsgivare:	Tekniska kontoret, Skellefteå kommun.
Fältarbetsledare:	Olof Östlund, 4 arbetsdagar.
Övriga arkeologer:	Marika Eserstam, 4 arbetsdagar.
Rapportansvarig:	Olof Östlund, 3 arbetsdagar.
Fältarbetstid:	2002-06-10---2002-06-20 (Sammanlagd fältarbetstid inkluderande förundersökning av de två skärvstenskoncentrationerna).
Rapporttid:	2002-10-21---2002-10-23
Koordinatnät:	Ett fritt liggande nät placerat i nord-sydlig riktning. Fixpunkten A-fix sattes till x 200 / y 400.

Fixpunktens position i rikets nät, på ekonomiska kartan:

A fix:	x 7190868,734 / y 1734018,174 höjd: 63,48 m.ö.h.
Grävd yta:	16 kvadratmeter.
Trolig datering:	1800-tal, eller tidigt 1900-tal e.Kr.
Ritningar:	Översiktsplan, skala 1:200. Förvaras på Skellefteå museum. Planritningar över dn 1 och dn 2. Skala 1:20 Förvaras på Skellefteå museum.
Fotografier:	Svartvit film och diapositiv film. Förvaras på Skellefteå museum.
Fynd:	Förvaras på Skellefteå museum i avvaktan på fyndfördelning.

Bilagor:

Ekonomisk karta	bilaga 1
Översiktsplan	bilaga 2
Fyndlista	bilaga 3
Fotolistor	bilaga 4
Fotografier av gropen	bilaga 5

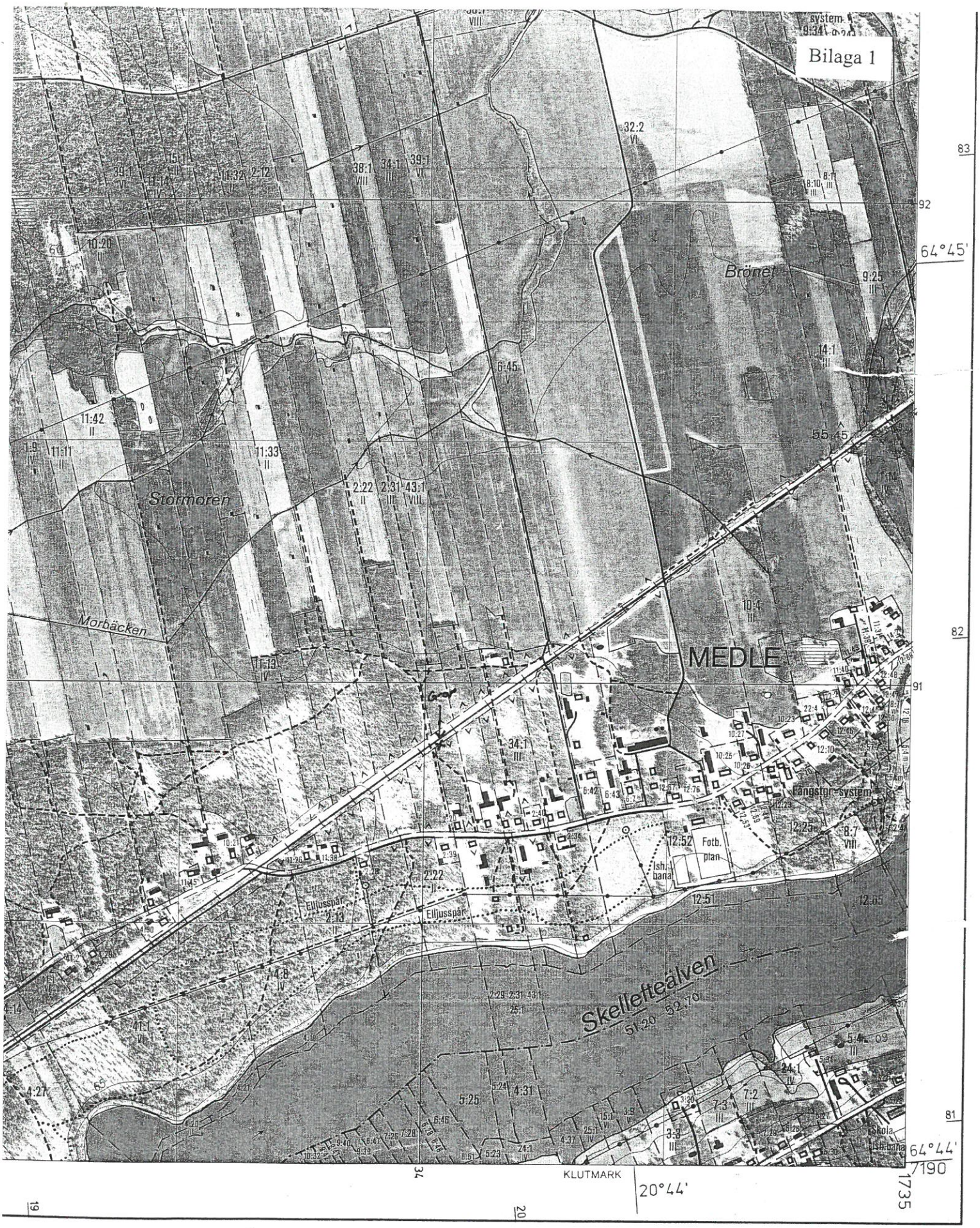

1000 meter

= 1 hektar

Fastighetsredovisningen aktuell t o m jun 1982

Kompletterande uppgifter beträffande fastighetsredovisningen kan erhållas genom länsstyrelsens lantmäterienhet.

Gauss' projektion. Geografiska längden är räknad från Greenwich.

Rikets koordinatsystem 2,5 gon V återges på kartan med rutnät besiffrat för varje km.

Kartbildens yta motsvarar på marken 2496.69 hektar.

På detta kartblad redovisas genom km-index mot kartramen även koordinatsystemet 2.5 gon Ö 7t15

Flygfotografering verkställd 1981
Rekognosering utförd 1983
Förlagsrätt: Statens Lantmäteriverk, Gävle
Tryckt av Sörmlands Grafiska AB
Katrineholm 1984

Edition 2 -Mar 1984

220 86
22K 8g

ÖVERSIKTSPLAN "FORNLÄMNING NR 2"
(Förmodad fångstgrop)
Medle 2:31, Skellefteå sn, Västerbottens län.

Bilaga 2

På översiktsplanen finns även de sökrutor som ingick i förundersökningen av skärvstensförekomsten (fornlämning nr 1) De meterrutor som grävdes vid slutundersökningen av gropen är skuggade

Skala 1:200

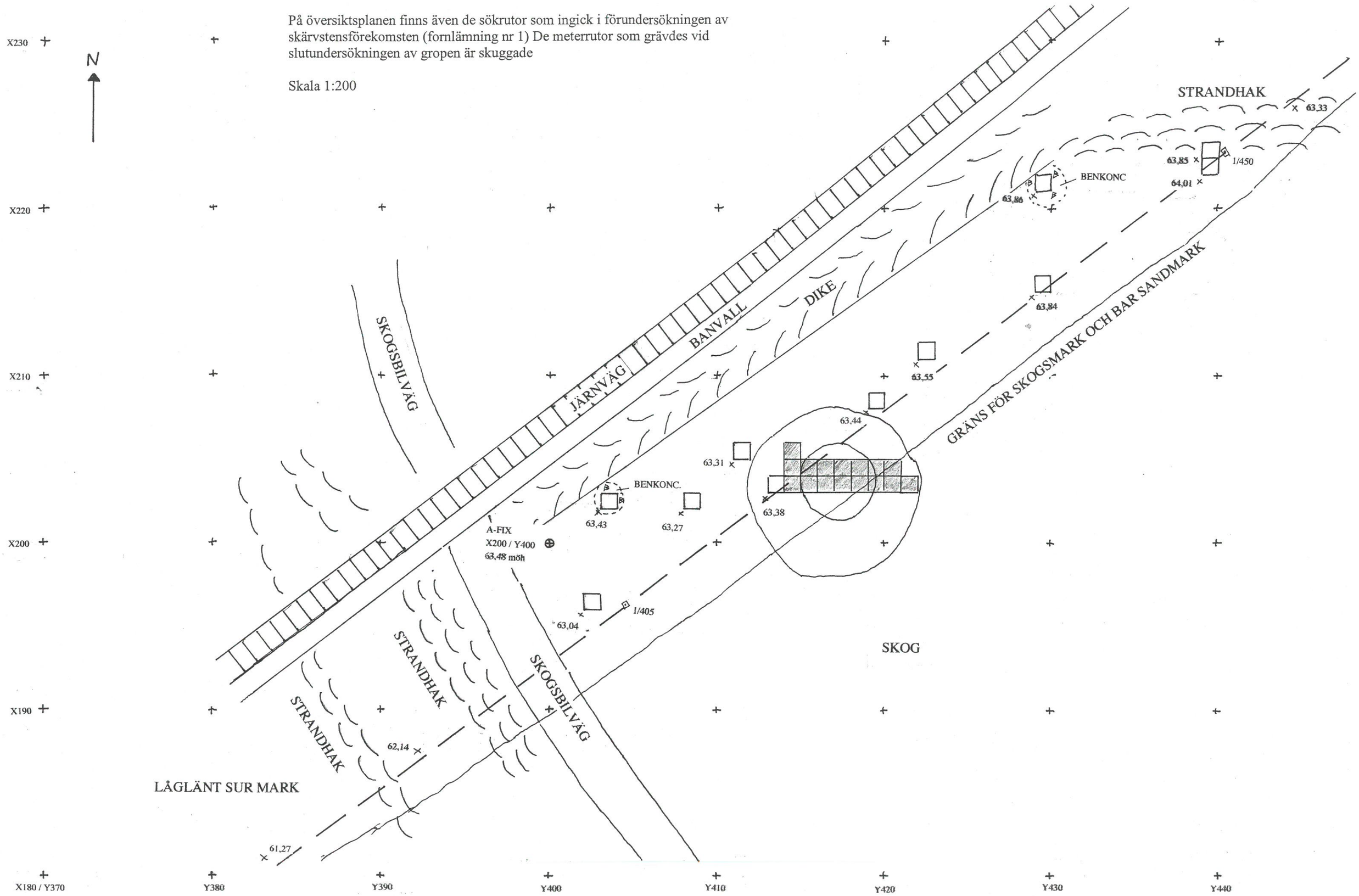

Fyndlista:

Nr.	Sakord	Material	Antal	Vikt g.	X / Y	Övrigt
1G	br.ben	ben	1	< 5	204/414	Fynd ytligt i stick 1 ovanpå vallen. Sekundärt: Har troligen hamnat där med hästars och motorcyklars hjälp.
2G	br.ben	ben	2	5	203/415	Första sticket under vallen -15 till -20 cm under dagens markyta.
3G	br.ben	ben	5	5	203/419	Fynd under vallen -15 cm under ursprunglig markyta, -30 cm under dagens markyta.
4G	br.ben	ben	17	25	203/414	Första sticket under vallen.-15 cm under dagens markyta

Fyndnumren har benämnts 1G, 2G o.s.v. där G står för ”grop”. Detta för att skilja fynden från slutundersökningen av gropen från förundersökningen av skärvstensförekomsterna. I praktiken hör samtliga ovanstående fynd till skärvstensförekomsten (fornlämning nr 1) där gropen grävts.

Fotolistor för både förundersökning och slutundersökning

Fotolista svartvit film:

Exp nr	Motiv	Taget från
1	”Fångstgrop”	N
2	”Fångstgrop”	N
3	Skärvstensförekomst (fornlämning nr 1) med ”fångstgrop” i bakgrunden.	NÖ
4	”Fångstgrop” dn 1. (dokumentationsnivå 1. – 5 cm under dagens markyta)	V
5	Brunfärgning ”fångstgropens” botten, dn 1.	S
6	”Fångstgrop dn 2 (-10cm)	V
7	”Fångstgrop” centrum, dn 2.	N
8	”Fångstgrop under borttagning av påfört material, d.v.s vallen.	V
9	”Fångstgrop”. Ruta 203/418-420. Lägg märke till hur blekjorden försvinner /avbryts vid stolpen, (som här ser ut som en sten).	N
10	”Fångstgrop”. Ruta 203/414-416. Omrört/påfört material i gropens mitt.	N
11	”Fångstgrop”. Ruta 203/418-420.	V
12	”Fångstgrop”. Ruta 203/418-420 (mest ruta 203/419)	N, uppifrån
13	”Fångstgrop” Östra profilen i ruta 203/418	V
14	Profil i ”fångstgropen”.	VNV-V
15	”Fångstgrop” Bild 15-18: Panoramaserie av profilen från öst till väst.	N
19	Ruta 202/403 med måttband i norra kanten.	S, uppiifråm
20	Översikt fornlämning 3, Skärvstensförekomst. Taget från fixpunkt B.	SV
21	Skärvstenskoncentration vid x 645 / y 850	S
22	dito	V
23	Ruta x 645 / y 850 Rödbränd i NÖ-hörnet. Trolig härdbotten. (-3 cm under dagens markyta)	V

Fotolista diapositiv film:

Exp.nr	Motiv	Taget från
1	”Fångstgrop”	N
2	Skärvstensförekomst (fornlämning nr 1), med ”fångstgrop” i bakgrunden.	NÖ
3	Arbetsbild. Marika Eserstam vid dammande såll.	SÖ
4	”Fångstgrop” dn 1 (-5 cm under dagens markyta)	V
5	Brunfärgning i ”fångstgropens” botten.	S
6	”Fångstgrop” dn 2 (-10 cm)	V
7	”Fångstgrop” centrum, dn 2	N
8	”Fångstgrop under borttagning av påfört material, d.v.s. vallen.	V
9	”Fångstgrop” Ruta 203/419 med omgivande rutor. Lägg märke till hur blekjorden avbryts stolpen, (som här ser ut sopm en sten.	N
10	Ruta 203/414-416. Omrört/påfört material i ”fångstgropens” mitt.	N
11	”Fångstgrop”. Ruta 203/418-420	V
12	dito	Uppifrån
13	”Fångstgrop” Östlig profil, ruta 203/418	V
14	”Fångstgropens” södra profil.	VNV-V11
15-17	Panoramaserie av profil i ”fångstgrop” från öster till väster.	N
18	Ruta 203/403	S, uppifrån
19	Översiktsbild fornlämning nr 3, Skärvstensförekomst. Taget från fixpunkt B.	SV
20	Ruta x 645 / y 850. Rödbränt i NÖ-hörnet. Trolig härdbotten. (-3 cm under dagens markyta)	V, uppifrån
21	Arbetsbild. Marika Eserstam fyller igen schaktet i ”fångstgropen”	V

Stolpen är här omgiven av grå sand som tydligt visar gränsen för gropen. Det är påförd sand som ligger på gropens nedsjunkna kant. (Diabild nr 9)

Här syns tydligt den tunna svarta torvlinsen med påfört material ovanpå. Under torven r finns sedan en normal markföljd med blekjord och rostjord. (Diabild nr 13)

I schaktets profil syns hur den ursprungliga markytan med torv och blekjord (i övre vänstra hörnet) bryts av gropens nedgrävning. Gropens röriga fyllning kan ses i bildens högra del. Gropen fortsätter sedan utanför bildens högerkant. (Diabild nr 15)